

محمد باقر عباسی

مادر... کتاب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ
وَكُلُّ شَيْءٍ فَتَلُوهُ فِي الزُّبُرِ

و هرچه کرده‌اند در دفترهاست. قمر، ۵۲

مادر... آمار

تبیین چند موضوع جمعیتی مادران ایران

نویسنده: محمدباقر عباسی

ناشر: انتشارات سازمان ثبت احوال

زمان نشر: پانزدهم بهمن ماه ۱۳۹۹، «روز مادر»

ISBN:978-600-93764-5-2

مادری یکی از مقولات تأمل برانگیز جامعه امروز ایران است. طیف گسترده مسائل مرتبط با مادری و تنوع و گاه تعارض دیدگاه‌ها در این زمینه، تولید محتوای فکری در زمینه مادری را با دشواری همراه نموده است. به ویژه که آمارهای اجتماعی در ایران چندان که باید، به مانند آمارهای اقتصادی مثلاً، تولید و تحلیل نمی‌شوند. و پیراه نیست اگر در عصری که علوم اجتماعی به سمت علوم اجتماعی محاسباتی تغییر پارادایم می‌دهد، تولید محتوای مادرانه را دشوار بیابیم.

به عنوان یک نمونه، در ایران امروز میزان کلی باروری مادران به مقادیر کمی‌تر از جانشینی سقوط کرده است. همچنین میزان ناخالص مولید به مقادیرهای تجربه نشده در یکسده‌ی گذشته (حدود ۱۵ در هزار نفر جمعیت) رسیده است. در حالی که حسب پیمایش‌های مختلف مادران ایرانی خواست فرزندآوری بیش از حد جانشینی دارند. که به وضوح اجابت نمی‌شود. علت این عدم اجابت اما هنوز بر مبنای شواهد متقن تبیین نشده است.

در این فضا، دفتر آمار جمعیتی تلاش دارد با انتشار مجموعه حاضر (به عنوان چهارمین گزارش سالانه با همین نام) به پاسداشت روز مادر، گوشه‌هایی از آمارهای مرتبط با مادری

در ایران را به عنوان قدمی آغازین در تولید آمارهای موضوعی اجتماعی پیش روی مخاطبان قرار دهد.

نام‌گذاری روز ولادت حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) به عنوان روز مادر در کشور، ایشان را بیش از پیش به عنوان الگویی تمام عیار و بی‌خدشه به یاد ایرانیان می‌آورد. دختری فداکار و دلسوز (ام‌اینها)، همسر و مادری همراه، صبور و شجاع (نعم العون علی طاعة الله) و مهم‌تر از همه انسانی والا مقام (یا فاطمة ابشری فلک عندالله مقام محمود). فاطمه محبوب‌ترین نام نزد ایرانیان است.

مجموعه حاضر به درگاه مادران این سرزمین پیشکش می‌شود تا زمینه‌ای باشد برای عزمی ملی و تهیه گزارش‌هایی تفصیلی‌تر و گویاتر در مقوله مهم «مادری».

حضرت فاطمه زهرا، سلام الله علیها

مَنْ اضْعَدَ إِلَى اللَّهِ
خَالِصَ عِبَادَتِهِ، اهْبَطَ
اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لَهُ أَفْضَلَ
مَصْلَحَتِهِ

هر که عبادت خالصانه خود
را به درگاه خدا فرا برد،
خداوند عزوجل بهترین
چیزی را که به صلاح
اوست برایش فرو فرستد.

فراوانی نام‌های حضرت فاطمه (س)

نام مبارک فاطمه (سلام الله علیها) بیشترین نامی ست که در اسناد هویتی ایرانیان به ثبت رسیده است.

در تمام یکصد سالی که از تأسیس ثبت احوال و ثبت هویت ایرانیان می‌گذرد، این نام مبارک همواره محبوب‌ترین بوده است. علاوه بر این، نام مبارک زهرا که از نام‌های مشهور حضرت فاطمه (س) است نیز از محبوبیت بالایی برخوردار است.

در سال‌های اخیر پدران و مادران خوش ذوق ایرانی، ترکیبات زیبایی با نام‌های فاطمه و زهرا برای فرزندان خود انتخاب کرده‌اند. نام‌هایی نظیر: فاطمه‌جان، یگانه فاطمه، فاطمه‌یکتا، هدیه فاطمه، فاطمه گل، نفس فاطمه، فاطمه قدسی، نور فاطمه، سلاله زهرا، ستایش زهرا، مهربان زهرا

با بررسی اجمالی از بین بیش از ۱۱۰ میلیون شناسنامه‌یی که از ابتدای تأسیس ثبت احوال صادر شده است، بیش از ۱۴/۵ میلیون نفر موصوف به اسامی و القاب حضرت فاطمه (س) بوده‌اند.

فراوانی نام‌ها و القاب حضرت فاطمه در اسناد ایرانیان: از
۱۳۰۰ تا کنون

فراوانی	نام/لقب	فراوانی	نام/لقب	فراوانی	نام/لقب
۹۸۱۸	صابره	۸۸۹۶۸	حبیبه	۵۱۶۶۴۰۷	فاطمه
۸۵۸۸	نوریه	۷۹۵۱۸	حدیثه	۳۶۲۰۶۵۳	زهرا
۵۰۱۹	رشیده	۷۷۰۰۸	حکیمه	۱۳۹۳۱۳۹	معصومه
۳۹۵۱	عدیله	۷۴۸۴۵	حنانه	۵۲۶۵۰۳	مرضیه
۳۵۷۵	جلیله	۷۲۳۳۲	عالیه	۴۸۱۱۵۶	صدیقه
۳۰۴۹	محترمه	۵۶۶۵۶	عزیزه	۴۴۱۵۰۸	طاهره
۲۷۸۷	فاضله	۵۷۷۹۱	رحیمه	۳۷۳۸۲۱	زهرة
۵۴۲	مومنه	۵۶۴۰۹	ساجده	۲۷۰۵۸۱	بتول
۱۰۰۸	شهیده	۵۶۳۰۲	حوریه	۲۵۷۲۰۲	راضیه
۷۴۴	صادقه	۵۱۸۲۵	سلیمه	۲۶۶۰۵۱	ریحانه
۱۹۶	مبشره	۴۹۵۰۸	مطهره	۲۴۲۷۵۵	طیبه
۱۳۷	علیمه	۵۰۶۳۸	حانیه	۲۳۱۸۴۳	مهدیه
۱۲۹	محموده	۵۶۷۲۸	حسنا	۲۲۸۲۷۶	فریده
۱۰۹	نقیه	۴۰۵۱۸	انسیه	۲۱۵۸۸۱	محدثه
۲۳	والهه	۴۱۹۰۹	عارفه	۱۶۱۲۰۳	فهیمه
۲۴	محتشمه	۳۴۸۷۷	وحیده	۱۴۵۵۷۵	سعیده
۹	ممتحنه	۲۸۱۴۰	رضیه	۱۲۷۹۳۸	صفیه
۴	ملهمه	۲۹۲۰۸	هدی	۱۲۰۵۷۴	عذرا
۳	صدوقه	۱۸۷۸۱	حورا	۱۱۸۹۶۲	منصوره

جمعیت مادران

در سال ۱۳۹۵ حدود ۷۴/۴ درصد زنان کشور، مادر بوده‌اند (حداقل تجربه یک‌بار زایمان داشته‌اند) که نسبت به سال ۱۳۹۰، ۴/۴ درصد رشد داشته است.

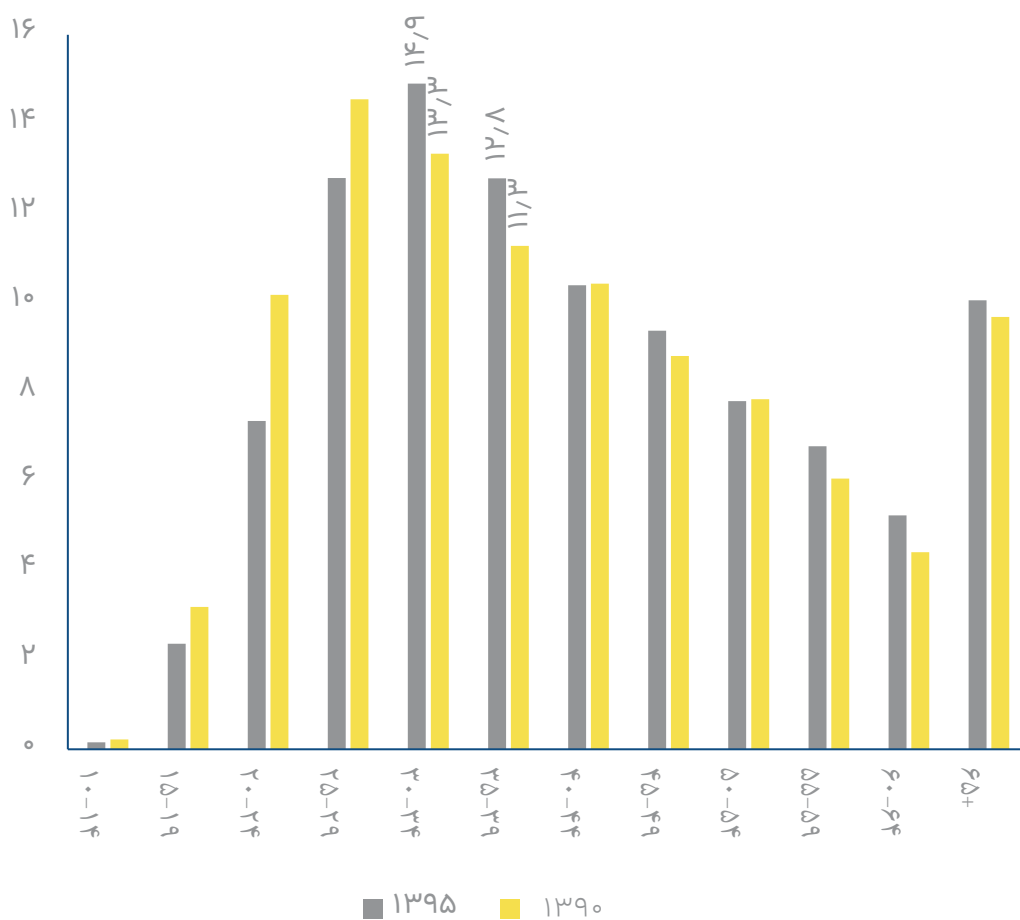
۷۴/۹ درصد مادران سال ۱۳۹۵ ساکن شهرها و ۲۵/۱ درصد آنان روستانشین بوده‌اند.

میانگین سنی مادران (زنانی که تجربه حداقل یک‌بار ازدواج دارند و داشتن فرزند زنده به دنیا آمده را اظهار کرده‌اند) برپایه یافته‌های سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر با ۴۱/۵ سال است.

برپایه یافته‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، در حدود ۱۵ درصد از مادران کشور ۳۰ تا ۳۴ ساله هستند.

برپایه یافته‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، ۷۰ درصد از مادران در سن باروری یعنی ۱۵ تا ۴۹ سال بوده و همچنان امکان باروری دارند.

نمودار ۱. سهم جمعیت مادران گروه‌های سنی: مقایسه ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰

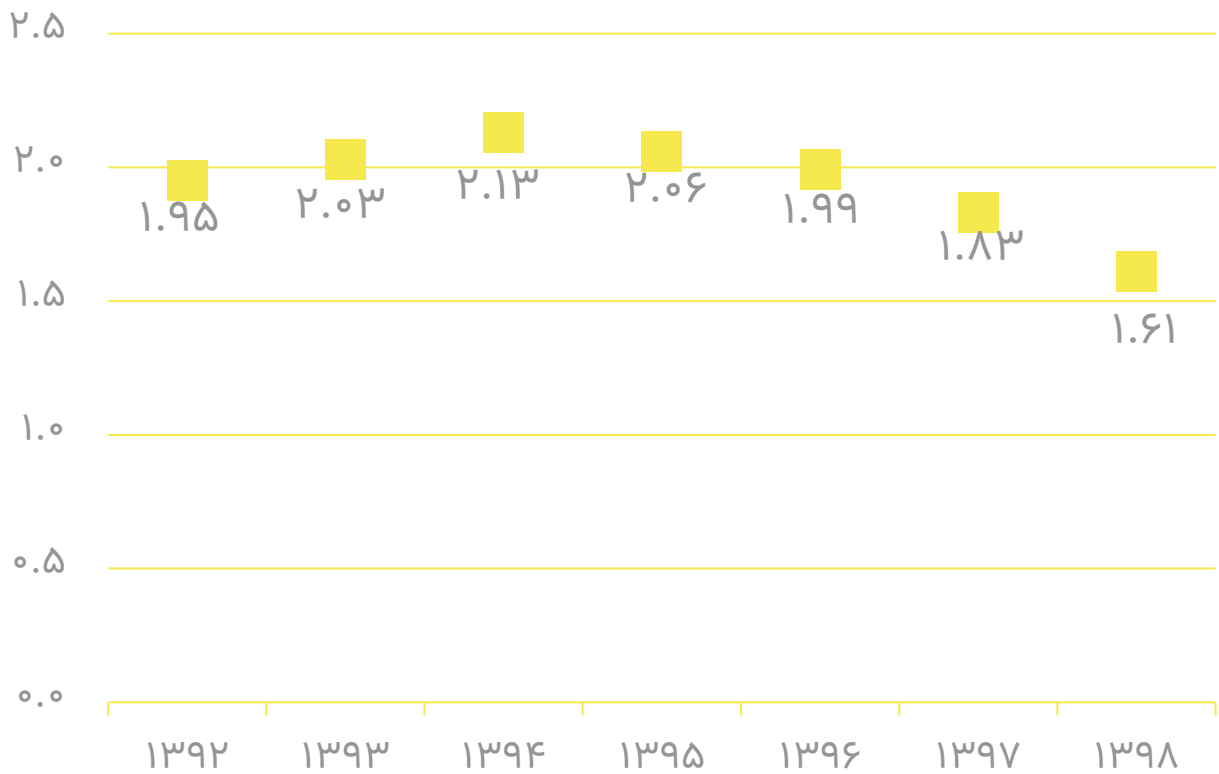
روند مادری

در یک سده گذشته، نسل‌های مختلف زنان ایرانی، روندی متفاوت از مادری را تجربه کرده‌اند. در حالی که زنان تا میانه‌ی دهه‌ی چهل شمسی، به‌طور متوسط حدود ۸ فرزند داشته‌اند، این رقم در میانه‌ی دهه‌ی پنجاه شمسی به حدود ۷، و در میانه‌ی دهه‌ی شصت به حدود ۶ فرزند کاهش یافت. از آن سال روند این کاهش سریع شد (گذار باروری زنان ایرانی) تا جایی که در سال ۱۳۷۰، به حدود ۴ و در سال ۱۳۷۵ به کمتر از ۳ (۲/۸) فرزند رسید.

بر پایه‌ی داده‌های پایگاه اطلاعات جمعیت کشور در سال ۱۳۹۸ میزان باروری کل (TFR) در کشور ۱/۶ فرزند به ازاء هر مادر محاسبه می‌شود. این رقم البته غیررسمی است.

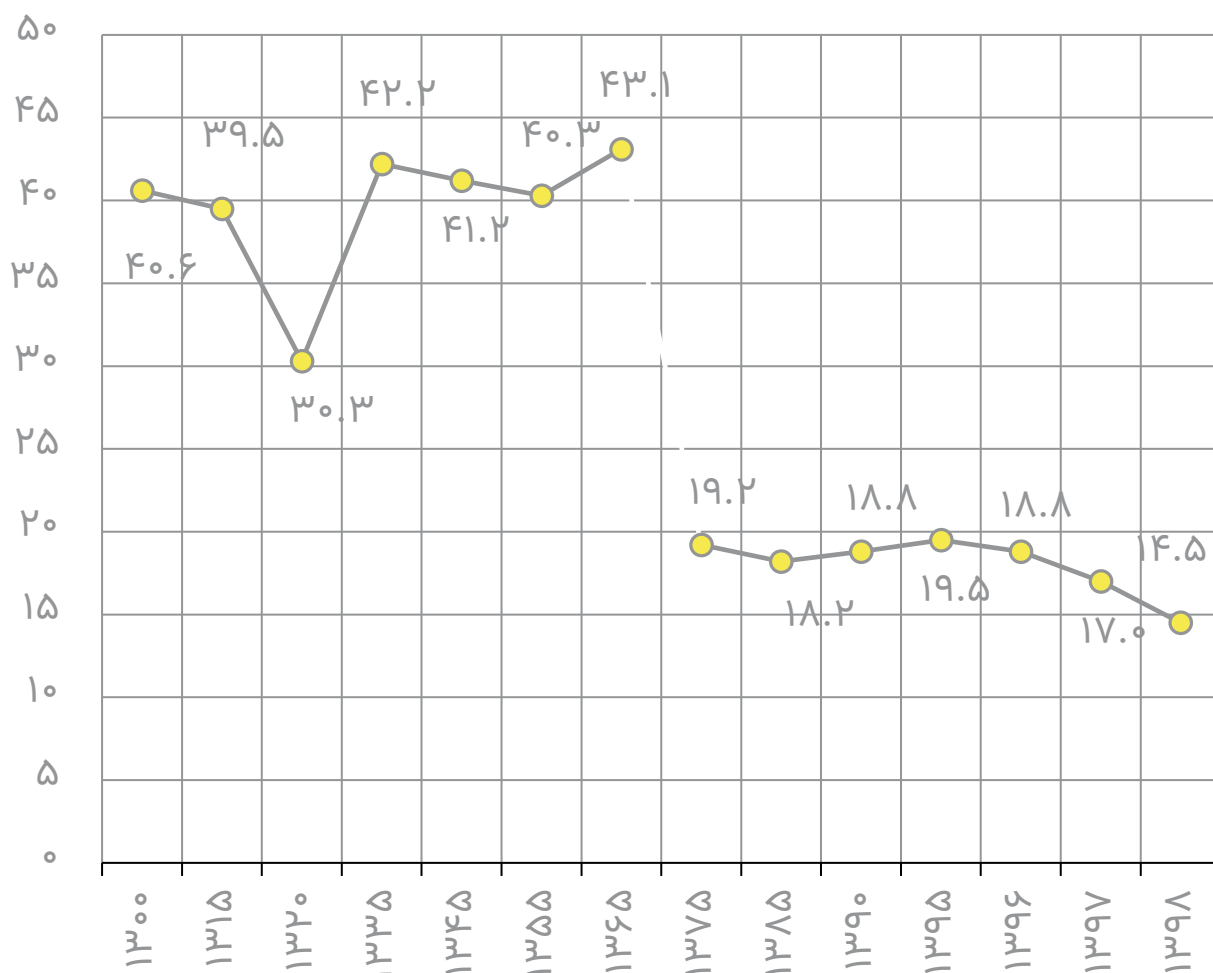
البته این شاخص چنان که واضح است متأثر از میزان ازدواج نیز هست. محاسبه‌ی میزان کلی باروری نکاحی (زن‌اشویی) ما را به رقم ۳/۱ می‌رساند. یعنی به‌طور متوسط هر زن ازدواج کرده‌ی ایرانی مادر سه فرزند است.

نمودار ۲. میزان کلی باروری ایرانیان : ۱۳۹۲-۱۳۹۸
(غیر رسمی)

اما برای آن‌که روند مادری در یک سده‌ی گذشته عیان گردد، می‌توان به میزان‌های مولید تجربه شده در جمعیت ایران توجه کرد.

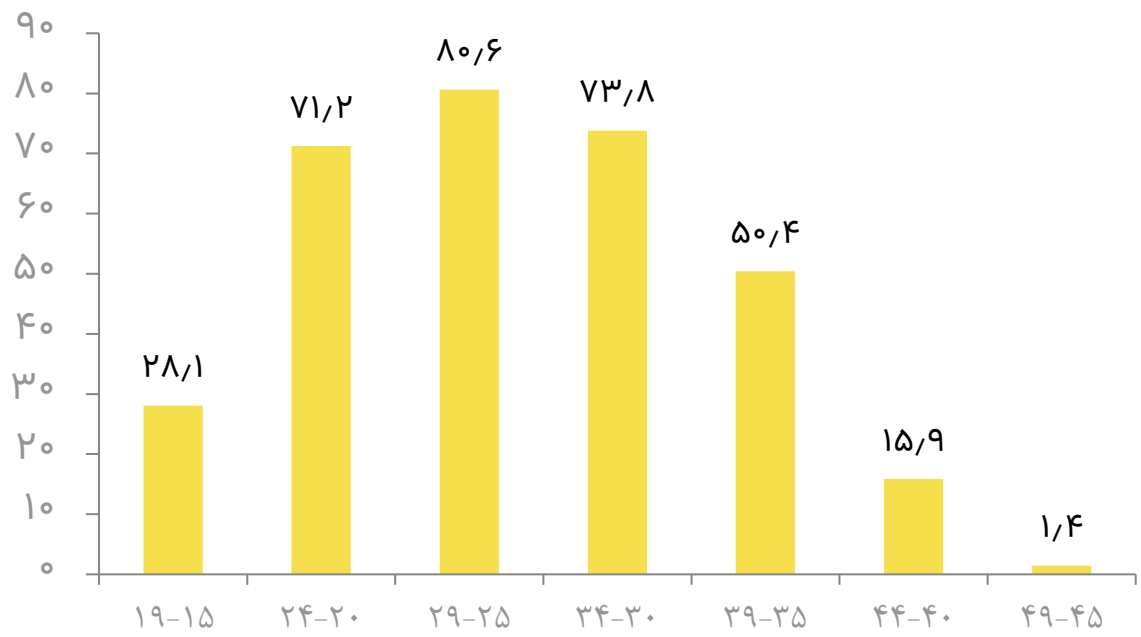
چنان‌که در نمودار ۳ پیداست، جز دوره‌ی کوتاه اشغال ایران توسط متفقین در ابتدای دهه‌ی بیست شمس‌ی، این میزان تا قبل از سال ۱۳۷۵ و تجربه‌ی گذار باروری زنان ایرانی، همواره بیش از ۴۰ نوزاد در سال به ازاء هر هزار نفر جمعیت ایرانی ساکن کشور به دنیا می‌آمده است. یعنی علاوه بر آن‌که مادران ایرانی پرفرزند بوده‌اند، خانواده‌ها، محلات و اجتماعات نیز شاهد حضور کودکان بسیار بیشتری نسبت به این زمان بوده است.

نمودار ۳. میزان ناخالص ولادت کشور در یک سده‌ی اخیر

در سال ۱۳۹۸، در بین زنان ایرانی، گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله و پس از آن ۳۰-۳۴ ساله و ۲۰-۲۴ ساله میزان‌های باروری بالاتری دارند. میزان باروری سن-ویژه، در نمودار ۴ ارائه شده است. ارقام نمودار نشان‌گر متوسط تعداد فرزندان به ازاء هر هزار زن ایرانی ساکن کشور در آن گروه سنی است. به عنوان مثال، به ازاء هر هزار زن ایرانی در سنین ۴۵-۴۹ سال، میزان باروری ۱/۴ فرزند است (کمینه). حال آن‌که این رقم در سنین ۲۵-۲۹ ساله، ۸۰/۶ است (بیشینه). بدیهی است این میزان علاوه بر تعداد متولدان سالانه منتسب به مادران آن گروه سنی از جمعیت مادران آن گروه سنی نیز تأثیر می‌پذیرد.

نمودار ۴. منحنی باروری زنان ایرانی کشور در سال ۱۳۹۸

تعداد فرزندان مورد انتظار

نتایج موج اول پیمایش ملی ازدواج در مورد تعداد فرزندان آینده آل ۴۶۵۵ زن در حال ازدواج در سال ۱۳۹۷ نشان داده است که ۶۰ درصد از زنان ایرانی می‌خواهند در آینده دو فرزند داشته باشند. پس از آن بیشترین درصد فرزندان آینده آل برای زنان شرکت‌کننده در این پیمایش، با ۱۹ درصد به یک فرزند و پس از آن با ۱۱ درصد به سه فرزند اختصاص دارد.

بر پایه نتایج پیمایش ملی ازدواج، بیشترین درصد تعداد فرزندان آینده آل مردان با ۵۶ درصد مربوط به دو فرزند است و پس از آن بیشترین درصد فرزندان آینده آل با ۱۷ و ۱۳ درصد به ترتیب مربوط به یک و سه فرزند است.

متوسط تعداد فرزند مورد انتظار زنان ایرانی در زمان ازدواج، بر پایه نتایج پیمایش ملی ازدواج، ۲/۱۰ فرزند و برای مردان ایرانی در زمان ازدواج ۲/۲۸ فرزند است.

تجربه مادری

در سال ۱۳۹۸ در کشور، به ازاء هر هزار زن ۱۵ تا ۴۹ ساله، ۲۲/۱ نفر برای بار اول مادری را تجربه کرده‌اند.

این میزان برای تجربه‌ی دوم مادری، ۲۰/۸ به ازاء هر هزار زن در سن باروری بوده است.

میزان عمومی باروری مرتبه‌ی سوم به مراتب کمتر از باروری مرتبه‌ی اول و دوم است به قسمی که تعداد ولادت‌های مرتبه‌ی سوم برابر با ۶/۴ نوزاده زنده متولد شده به ازای هر هزار زن ۱۵ تا ۴۹ ساله است. به بیان دیگر، به ازاء هر هزار زن در سن مادری، ۶ نفر برای بار سوم مادری را تجربه کرده‌اند.

بنابراین می‌توان چنین گفت: در سال ۱۳۹۸، به ازاء هر هزار زن در سن باروری در کشور، ۲۲ فرزند اول، ۲۱ فرزند دوم و ۶ فرزند سوم به دنیا آمده است.

به وضوح این گزاره، نشان‌دهنده حرکت میزان کلی باروری در حول و حوش یک تا دو فرزند است و تصمیم به فرزندان سوم به بعد را باید به نسبت تصمیمی دیرپاب دانست.

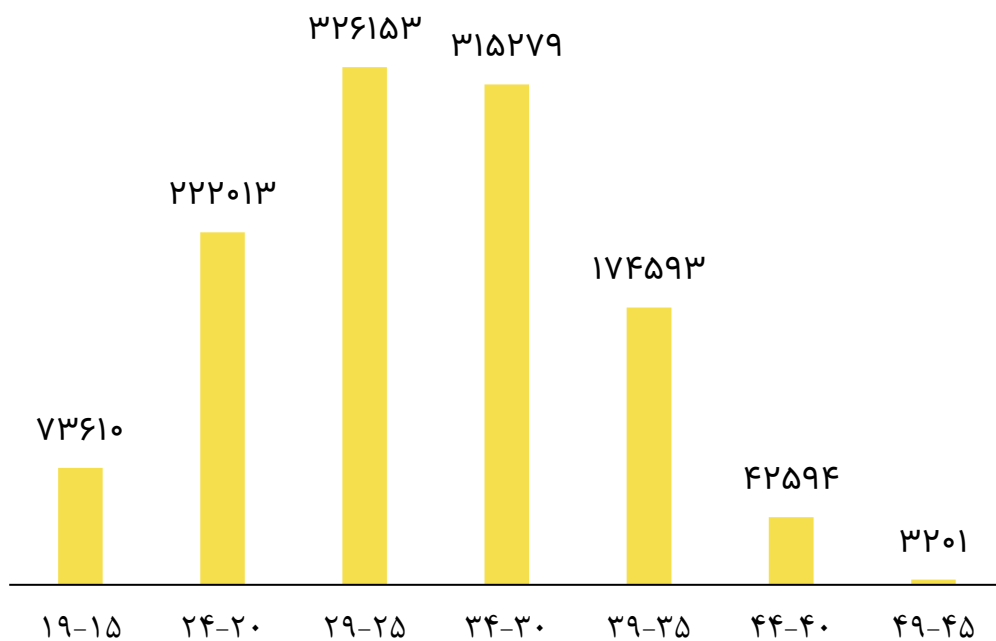

توزیع سنی مادران سال ۱۳۹۸

نمودار ۵ به توزیع سنی آنان که در سال ۱۳۹۸، مادری را (برای اولین بار یا بیشتر) تجربه کردند، اختصاص دارد.

چنان که در نمودار پیداست، بیشترین سهم ولادتهای رخ داده، با ۲۸/۲ درصد مربوط به مادران ۲۵ تا ۲۹ ساله و پس از آن با ۲۷/۲ درصد مربوط به مادران ۳۰ تا ۳۴ ساله بوده است.

۸۱/۰ درصد از ولادتهای جاری در سال ۱۳۹۸ مربوط به مادران با سن کمتر از ۳۵ سال بوده است.

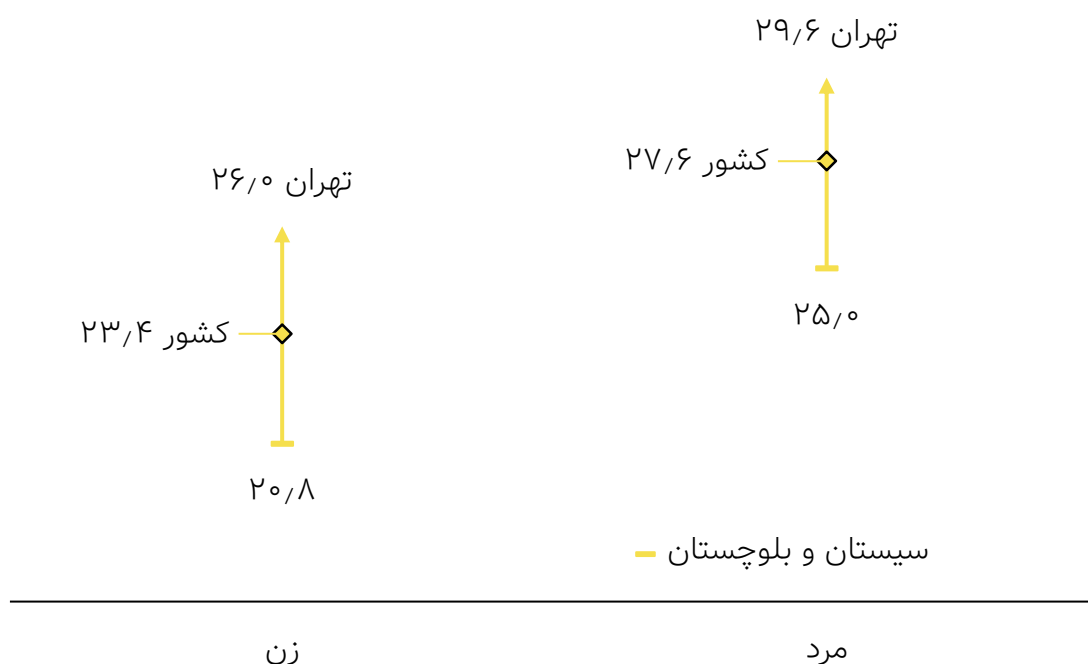

نمودار ۵. توزیع سنی زنانی که در سال ۱۳۹۸ فرزندی به دنیا آورده‌اند

عروسی

در سال ۱۳۹۸، میانگین سن عروسان ایرانی، در اولین ازدواج، حدوداً ۲۳ سال بوده است. این در حالی است که میانگین سن زنان در اولین ازدواج در دهه‌ی پنجاه و شصت حدود ۲۰ سال بوده است. (۱۹/۷ در سال ۱۳۵۵ و ۱۹/۹ در سال ۱۳۶۵).

البته وضعیت میانگین سنی عروسان و دامادها در تمامی استان‌های ایران هم‌سان نیست. برای تقریب ذهن، در نمودار ۶ بیشینه و کمینه این مقادارها مقایسه شده است.

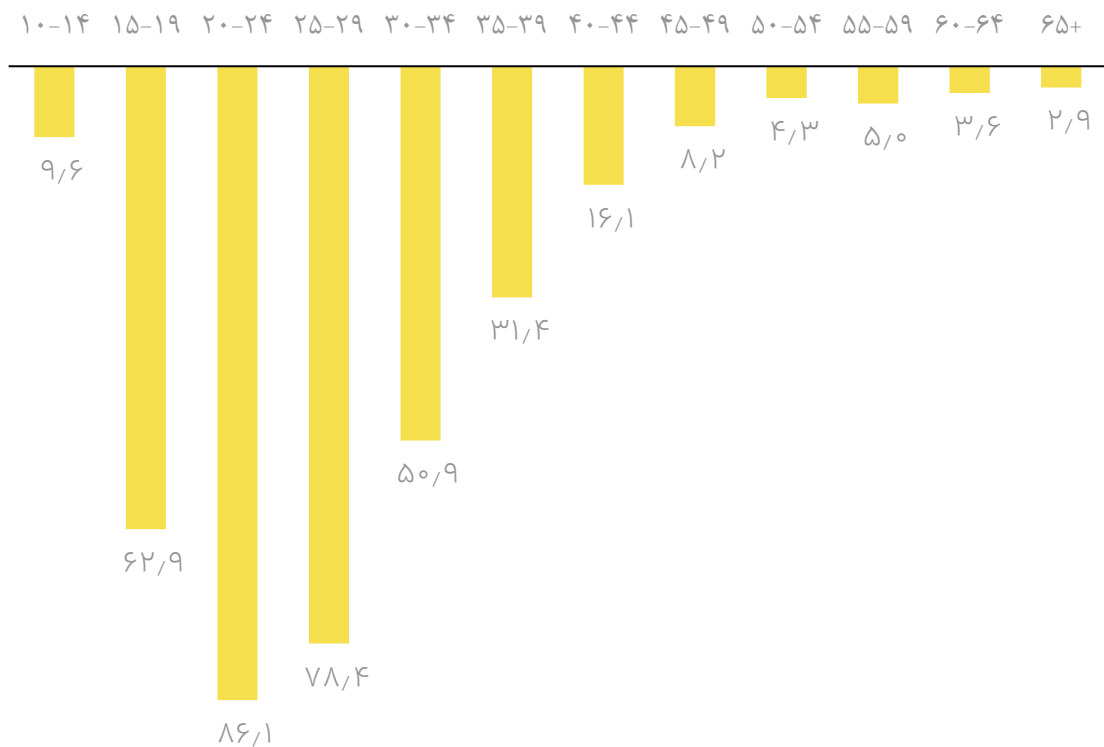

نمودار ۶. نمای گستره میانگین سن در زمان تجربه اولین ازدواج در سال ۱۳۹۸

در سال ۱۳۹۸، به ازاء هر هزار زن ایرانی هرگز ازدواج نکرده در سن ۲۰-۲۴ سال، حدود ۸۶ ازدواج به ثبت رسید.

این میزان برای زنان هرگز ازدواج نکرده‌ی ۲۵-۲۹ ساله، ۷۸ مورد بوده است.

نمودار ۷ محاسبه‌ی میزان‌های ازدواج سن-ویژه در سال ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد. البته باید توجه داشت که به ویژه در سن‌های بالا، ثبت ازدواج ممکن است معوقه بوده باشد.

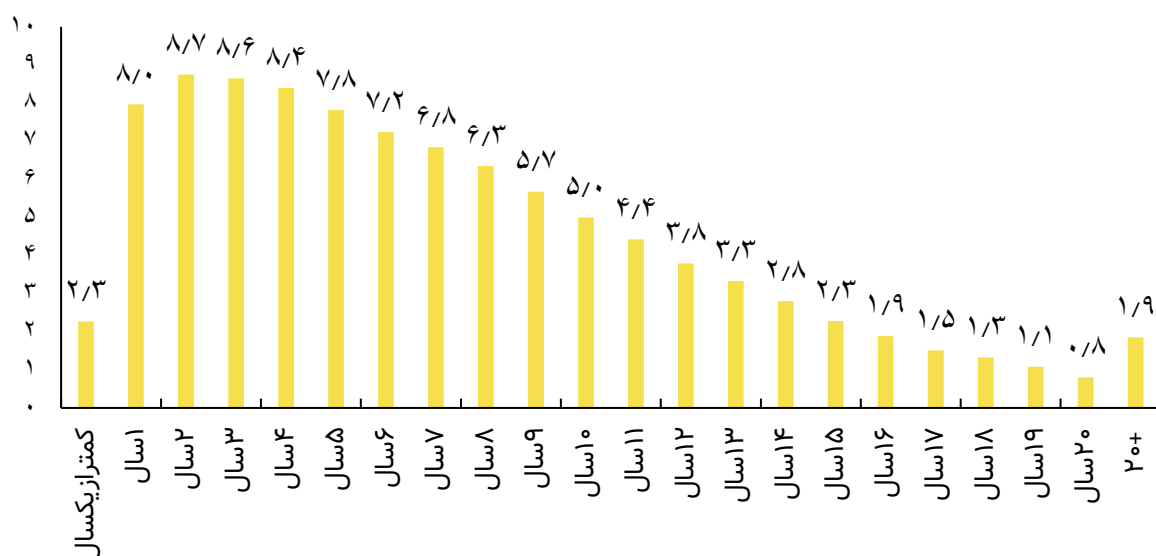
نمودار ۷. نمای میزان ازدواج ویژه سنی زنان هرگز ازدواج نکرده در سال ۱۳۹۸

فاصله میان عروسی و مادری

در سال ۱۳۹۸، ۱۱۸۶۷۴ مادر، در فاصله‌ی یک یا کمتر از یک سال از ازدواج خود، صاحب فرزند شده‌اند.

یعنی، در حدود ۹/۹ درصد از ولادت‌های ثبت شده در این سال، در فاصله‌ی زمانی یک سال و کمتر از یک سال از ازدواج مادر رخ داده‌اند.

۶۴/۰ درصد از تولدهای ثبت شده (۷۴۱۶۴۴ ولادت) با فاصله‌ی زمانی پنج سال و بیشتر از رخداد ازدواج والدین رخ داده است (با حذف موارد نامشخص زمان ازدواج والدین تا تولد فرزند)

نمودار ۸. درصد ولادت‌های ثبت شده به تفکیک فاصله‌ی ازدواج والدین تا رخداد تولد

همه دیده شویم

دهه ثبت احوال و آمار حیاتی
۲۰۱۵-۲۰۲۴
در آسیا و اقیانوسیه
